

Zpráva ze služební cesty – University of Tampere, Finsko

Jméno: Mgr. Jiří Mazal, Knihovna Univerzity Palackého v Olomouci

Ve dnech 23.-29. srpna 2014 jsem se zúčastnil poznávací stáže v knihovně Univerzity v Tampere ve Finsku.

Tamější knihovna patří k největším univerzitním ve Finsku s multidisciplinárním obsahem, zaměřeným zejména na oblast humanitních, společenských věd a lékařství. Univerzita v Tampere i její knihovna zhruba velikostně odpovídají Univerzitě Palackého v Olomouci a obě se skládají z hlavní knihovny a dílčích knihoven, konkrétně univerzitní knihovna v Tampere zahrnuje hlavní knihovnu, pobočky Humanika (humanitní a společenskovední obory) a Tertio (lékařství).

Během svého pobytu jsem se zaměřil na konkrétní problematické okruhy, proto je i tato zpráva rozdělena na tyto jednotlivé body.

Postavení knihovny v rámci univerzity

Univerzita v Tampere má mírně odlišnou strukturu než je obvyklé v ČR. Instrukce již není dělena na fakulty, ale hovoří se zde o školách (např. zdravotních věd, lékařství, managementu, sociálních věd, vzdělávání). Knihovna a ostatní provozy mimo tyto školy jsou označovány jako „nezávislé instituce“. Ředitel knihovny je podřízen přímo rektorovi, kterému je zodpovědný. Univerzita má také dva prorektory. Jako poradní orgán slouží knihovnická rada (14 členů), která má však pouze doporučující funkci.

Knihovna má tři části – Hlavní knihovnu, knihovnu Humanika (s určením pro humanitní a společenské obory) a Tertio (lékařskou knihovnu).

Vedle toho však existuje množství knihoven na jednotlivých školách, některé ani nemají svůj fond ve společném katalogu, provádí vlastní akvizici a katalogizaci, spolupráce tudíž není příliš těsná.

Akvizice a akviziční politika

Pro všechny tři knihovny jsou dokumenty nakupovány a zpracovány centrálně. Výrazně se uplatňují e-dokumenty, na 30 % knih je v elektronické formě, u periodik je tento objem ještě vyšší a tištěná periodika jsou již jen doplňková. V tištěné formě jsou nakupovány zejména učebnice a dokumenty ve finštině, které nemají alternativu v elektronické formě.

Naprostou většinu finančních prostředků získává knihovna z rozpočtu univerzity, granty nebo projekty jsou zcela marginální. Velkou roli pro nákup periodik hraje konsorcium FinElib, do kterého jsou zapojeny finské knihovny.

Při určování počtu nakoupených duplikátů je rozhodující množství studentů v příslušném oboru. Na každých pět studentů je pořízen jeden výtisk.

Používá se knihovní systém Voyager, který vlastní i ostatní finské univerzitní knihovny. Systémová podpora probíhá prostřednictvím Národní knihovny Finska. OPAC verze se označuje jako Tamcat.

Velmi zajímavou statistiku ze všech finských univerzitních knihoven představuje databáze „Research library statistics database“ na adrese

<https://yhteistilasto.lib.helsinki.fi/?lang=en>

Z této databáze lze zjistit řadu statistických údajů jednotlivých knihoven nebo souhrnně, např. počet zaměstnanců, velikost fondu, počet uživatelů, meziknihovní výpůjční služby apod.

Knihovní management a marketing

Knihovna zaměstnává celkem 70 lidí, přičemž patrná je takřka úporná snaha o úsporu personálu. V hlavní knihovně je k dispozici vedle strojů na půjčení také stroj na vracení knih, který umí sám určit, do které části knihovny vrácená kniha spadá a sám je rozděluje do jednotlivých vozíků. Knihovna je otevřena i v době, kdy informační služby nefungují, pulty se zakrývají žaluziemi.

Uživatelé mohou využívat nonstop otevřenou studijní místnost. Každá knihovna má vlastní počítačovou učebnu, která slouží pouze pro školení a není běžně přístupná.

V knihovním katalogu je implementován freeware Library Think, který informuje uživatele o nových knihách.

Knihovna má pracovníka, který se zabývá propagací knihovních služeb. Byla vypracována podrobná komunikační strategie, která kategorizuje služby a určuje, pro koho jsou určeny. Zároveň definuje, jak uživateli službu nabídnout a jaký k tomu má být použit komunikační kanál, tedy jednoduše „co říci, komu a jak“.

Hlavní zásada zní „být profesionální a pomáhat“. Za nejvýznamnější zdroj informování jsou považovány www stránky knihovny. Vydáván je také elektronický časopis. Knihovna má založen vlastní blog, který je propojen s univerzitním blogem. Sociální síť Twitter je užívána zejména pro informace o nových elektronických informačních zdrojích. Facebook je brán jako doplňkový a nevhodný komunikační kanál. Uživatel na Facebooku nevyhledává odborné informace, ale síť mu slouží spíše jako zábavní portál, což se neslučuje s vizí knihovny vystupovat profesionálně a zajišťovat informační podporu.

Za důležitý je považován jednotný vizuální styl knihovny. Všechny cedule a vývěsky mají být zpracovány jednotně, s logem knihovny, aby byly uživatelem jednoduše identifikovány.

Významná je také služba nazývaná „rezervujte si knihovníka“. Uživatel si může domluvit schůzku s knihovníkem a dopředu mu zaslat údaje o tom, čeho se jeho požadavek týká, což umožňuje pracovníkovi se dopředu na schůzku připravit. Služba je určena hlavně akademickým pracovníkům.

Velká pozornost je věnována marketingu informačního vzdělávání akademických pracovníků. Důležité je ukázat akademickým pracovníkům nové služby a programy. Univerzita spustila nový intranet, kde lze sdílet nabídky k informačnímu vzdělávání. K dalším nástrojům patří webové stránky knihovny, blog knihovny, e-mailové kontakty a RSS.

Informační vzdělávání, elektronické informační zdroje

Informační vzdělávání je považováno za jednu z hlavních činností univerzitní knihovny. Stalo se povinnou součástí studijních plánů a knihovníci zajišťují výuku, k čemuž slouží počítačové učebny v každé knihovně.

Do výuky je zapojeno na 30 pracovníků knihovny a velká pozornost byla věnována překonávání strachu vlastních zaměstnanců z nových technologií, aby se z nich stal plně kvalifikovaný personál pro práci s elektronickými informačními zdroji.

Studenti prvních ročníků společenských věd absolvují sedm hodin výuky, u lékařství je to mnohem více. Za rok je odučeno ca 1340 hodin.

Studenti mají k dispozici také online podporu výuky, skládají závěrečný test. Materiály k výuce se nachází na

http://uta.fi/kirjasto/en/guides/search_guides/basics/index.html

Pro lékařské obory na adrese

http://www.uta.fi/kirjasto/en/courses/courses_in_tertio.html

Nezapomíná se ani na zahraniční studenty, výuka probíhá paralelně i v angličtině a formou exkurze jsou seznámeni se základní orientací v knihovně.

V lékařské knihovně jsou také k dispozici ipady, které si uživatelé mohou půjčit domů, čímž je podporováno využívání e-knih a e-zdrojů.

Digitální repozitář, zavádění open access přístupu

Také Univerzita v Tampere se rozhodla pro open access přístup. Původně měla tři repozitáře, dnes sloučené do jednoho, využívající softwarový systém DSpace. Technickou podporu zajišťuje Národní knihovna Finska.

V repozitáři jsou zejména uloženy plné texty diplomových prací (ze strany studentů se však jedná o dobrovolnou záležitost, zveřejnění mohou odmítnout), a materiály akademických pracovníků. Knihovna však za to nic neplatí, v repozitáři jsou tudíž jen takové dokumenty, které jsou poskytnuty zdarma, nebo je vydavatelé zveřejňují bezplatně se zpožděním.

Závěrečné shrnutí stáže

Na základě výše uvedených údajů se nabízí zajímavé paralely mezi knihovnami Univerzity Tampere a Univerzity Palackého v Olomouci.

Příznačný je zejména vysoký podíl e-knih, podstatně vyšší než u jakékoliv knihovny v ČR. Přitom se finští kolegové potýkají se stejnými problémy jako u nás (např. rozličné licenční podmínky, neochota domácích nakladatelů vydávat e-knihy). Nejedná se však o samoučelnou záležitost, těsně je s tím spojeno informační vzdělávání – jen vyškolený uživatel dokáže plně využívat nabízené elektronické zdroje. Tady je však nutná podpora univerzity, neboť na bázi dobrovolnosti nelze dosáhnout optimálního výsledku. Situace na Palackého univerzitě je však v tomto bodě silně nedostatečná a odvislá na postoji fakult.

S tím také souvisí podstatně lepší finanční zabezpečení, finská knihovna dostává téměř všechny potřebné finanční prostředky od univerzity a nemusí nedostatečnou finanční situaci řešit prostřednictvím grantů, darů, projektů apod.

Počtem zaměstnanců můžeme říci, že Univerzita Palackého má poměrně zaměstnanců méně. Oproti 70 lidem v Tampere v ní pracuje 79 lidí, včetně ovšem všech fakultních knihoven, které Univerzita v Tampere vůbec nezaštiťuje. Finští kolegové však nemusí řešit neustálou hrozbu redukce stavů, a i když jsou nuceni šetřit finanční prostředky a rozpočet se na příští rok plánuje menší, o snižování počtu pracovníků se vůbec neuvažuje. Zcela odlišná je ovšem skladba náplně práce, podstatně méně lidí pracuje ve výpůjčních službách a řada z nich zajišťuje výuku.

Vzhledem k masivnímu nástupu e-zdrojů a úbytku tištěných dokumentů (markantní je to zejména u periodik) se také nabízí otázka samotné existence knihovny jako fyzické budovy. Knihovna se stává zejména místem ke studiu, kde ne všichni uživatelé využívají jejího tištěného fondu, ale chápou ji jako příjemné místo k učení i relaxaci. V tomto ohledu především zaujme lékařská knihovna Tertio, vybavená špičkovým designovým nábytkem (viz obrazová příloha).

Celkově můžeme z knihovny Univerzity v Tampere převzít:

- jednotný vizuální styl
- vypracování komunikační strategie
- důraz na informační vzdělávání, v tomto ohledu je třeba soustavně vyvíjet tlak na univerzitu (fakulty), aby se toto vzdělávání stalo součástí výuky
- nákup e-knih, alespoň zahraničních
- odběr elektronických verzí časopisů
- vytváření co nejpříjemnějšího místa ke studiu.

Obrazová příloha – odpočinkové zóny v lékařské knihovně

